

9 дәріс. Қазақстандық жас ғалымдардың еңбектеріндегі педагогикалық психология проблемалары

Педагогикалық психология ғылымына қатысты жекелеген еңбектер профессор Ш. Әлжановтың (1901-1936) қаламынан туындады. 30-жылдары оның мұғалімдерге арнап «Ес және есте қалдыру мәселелері. Ой мәселелері. Дағдылану мәселелері» атты көлемді еңбегінде («Халық ағарту қызметкерлерінің білімін көтеру жайындағы басты материалдардың жинағы», Қызылорда, 1936) шәкірт психологиясының жас және дара ерекшеліктері жайлы сөз қозғалды, осы салада жүргізілген эксперименттік зерттеулердің нәтижесін оқырман назарына ұсынады.

Ш. Әлжановтың психологияға байланысты көзқарастары кезінде психолог С. Балаубаевпен бірлесіп профессор А.Б. Залкиндтің «Педология» атты оқулығын аударған кезіндегі психологиялық терминдердің мазмұнынан жақсы байқалады. Күні бүгінге дейін өз құнын жоймаған осы қолжазба Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік архивінің қорында сақтаулы тұр.

Педагог-ғалым тәлім-тәрбие тарихынан да бірнеше еңбектер жазды. Бұлардың қатарына әлемдік педагогика ғылымының классигі Я.А. Коменский, сондай-ақ қазақтың ұлы ойшыл ақыны Абай Құнанбаев туралы жазған мақалаларын жатқызуға болады. Өнер мен білім, ғылым мен мәдениет саласында тамаша талантымен танылған Ш. Әлжанов жеке басқа табынудың құрбаны болды.

Ұлы Отан соғысына дейінгі кезеңде Қазақстанда педагогика, психология ғылымдарын жұртшылыққа кеңінен насихаттаушылардың алдыңғы қатарында жүрген ғалымдардың бірі – Сұлтанбек Қожахметов (1912-1945) дидактика теориясынан қазақ тілінде диссертция қорғап (1939), кейіннен оны «Педагогика мәселелері» деген атпен жекке кітап (1940) етіп шығарды. Мұнда шәкірт меңгеретін білімнің саналылығы мен жинақтылығының өлшемдері баланың өз бетімен кітап оқу дағдысын қалыптастыру мәселелері, оқушыларның эстетикалық талғамадрын дамытып, қалыптастыру, оның алған білімі мен дағды, іскерлігін бағалай білудің ғылыми негіздері қарастырылады.

Педагогикалық, психологиялық мәселелерді талдағанда автор жекелеген тәлім-тәрбиелік тақырыптарды өрісі тар, өткінші, нұсқау, жарлық түрінде баяндай бермей, мәселенің ішкі ғылыми астарына, оның пәлсапалық, психологиялық жақтарына терең үніліп баяндайды.

С. Қожахметов шәкірттердің адамгершілік пен әдеп, саналы тәртіпке тәрбиелеу мәселелерінің психологиялық астарларына байланысты бірнеше еңбек жазды. Соның бірі – 1940 жылы Қазақ мемлекете баспасынан жарық көрген «Оқушыларды саналы тәртіпке тәрбиелеу туралы» кітапшасы. Еңбек негізінен қазақ (ауыл) мұғалімдеріне, олардың педагогикалық-психологиялық таным-түсініктерін жетілдіре түсу мақсатында жазылған.

Кеңес өкіметі жылдарында қазақ психология ғылымының дамуына Ж. Аймауытовтан кейінгі елеулі үлес қосқан ғұлама ғалым, белгілі мемлекет қайраткері және дипломат болған Төлеген

Тәжібаев (1910-1964) Шымкент педтехникумын үздік бітіргеннен кейін көп ұзамай Мәскеудегі Н.К. Крупская атындағы тәрбие академиясына жолдама алып, оны 1935 жылы бітіріп шығады.

Т. Тәжібаевтың ғылыми ізденістері негізінен екі бағыттың төңірегінде, атап айтқанда, ұлт тілінде психологиядан оқу құралдарын құрастыру мен халқымыздың педагогикалық және психологиялық ой-пікірлерінің даму, қалыптасу жолын зерттеу ісіне бағышталды.

Т. Тәжібаевтың «Жалпы психология» деген атпен «Қазақ университеті» баспасынан жарық көрген еңбегіне (1992) психология ғылымының теориялық негіздері баяндалады. Бұл 1940, 1946 жылдары жарық көрген профессор С.Л. Рубинштейннің «Основы психологии» атты кітабының ғылыми принциптерімен астарлас дүниежүзілік классикалық психологияның іргелі теориялық қағидаларынан мол мағлұмат беретін, Ж. Аймауытов кітаптарынан кейінгі кесек психологиялық еңбек. Мұнда осы ғылымның екі жарым мың жылдық тарихына қатысты біраз мәселелер бар, оның негізгі бағыттары мен ағымдары жайлы келелі сөз қозғалды. Мұнда психология ғылымының соңғы жетістіктерін баяндайтын кейбір тақырыптар көрсетілмеген.

Т. Тәжібаев еңбектерінің біразы халқымыздың ғұлама перзенттері Шоқан Уәлиханов, Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбаевтардың психологиялық және педагогикалық көзқарастарын зерттеуге арналған.